

تحلیل نظام آمایش مناطق روستایی استان گیلان

الهه محقق دوست ۱

شهره تاج ۲*

shohreh.taj36@gmail.com

مجید ولی شریعت پناهی ۳

علیرضا استعلاجی ۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۸/۲۱

چکیده

زمینه و هدف: هدف از انجام این پژوهش، بررسی و تحلیل نظام آمایش مناطق روستایی استان گیلان می‌باشد.

روش بررسی: این تحقیق به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش بررسی، از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی می‌باشد.

یافته‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی و بوسیله نرم افزار SPSS ورژن ۲۲ انجام شده است. در بخش توصیفی، ویژگی پاسخگویان و در بخش استنباطی با استفاده از آزمون آماری تی-تک نمونه‌ای، فرضیه‌های تحقیق بررسی شده‌اند. در بخش یافته‌های توصیفی، متغیر اهداف نظام آمایش استان گیلان با ۳۷ گویه و اهداف سازمانی نظام آمایش با ۱۴ گویه مورد سنجش قرار گرفته شده است. نمرات به‌دست آمده نشانگر این است که: حداقل نمره پاسخگویان در بین اهداف نظام آمایش برابر با ۳ و مربوط به اهداف سیاسی و حداکثر آن ۲۰ و مربوط به اهداف محیطی بوده است. در بخش یافته‌های استنباطی، سطح معناداری Sig به‌دست آمده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای متغیرهای مورد نظر بزرگتر از ۰/۰۵ است و به عبارتی دیگر آزمون معنی دار نمی‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری: نتایج و یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان داد که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ از دیدگاه کارشناسان، اهداف (محیطی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و سیاسی) و اهداف سازمانی (مشارکت‌های مردمی) طرح آمایش استان گیلان می‌تواند محقق گردد. اما اهداف زیست محیطی طرح آمایش تحقق نیافته است. در این بین، اهداف اقتصادی و اجتماعی طرح آمایش به ترتیب با میانگین‌های ۳/۸۰ و ۳/۵۶ در بین اهداف مختلف طرح آمایش استان گیلان، از نظر پاسخگویان بیشترین میزان تحقق را به خود اختصاص داده‌اند.

واژه‌های کلیدی: تحلیل، نظام آمایش، مناطق روستایی، استان گیلان.

۱- دانشجوی دکتری تخصصی رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲- استادیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. * (مسئول مکاتبات)

۳- دانشیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام خمینی(ره)، تهران، ایران

۴- استاد، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام خمینی(ره)، تهران، ایران

The analysis of preparation system in rural areas of Guilan Province

Elaheh Mohaghegh doust¹

Shohreh Taj^{2*}

shohreh_taj36@gmail.com

Majid Vali Shariat Panahi³

Alireza Eestelaji⁴

Admission Date: January 25, 2023

Date Received: November 12, 2022

Abstract

Background and Objective: The aim of this study is to analysis of preparation system in rural areas of Gilan Province.

Material and Methodology: The research is functional in terms of its objective and in terms of review method; is based on descriptive- analytical and in terms of data collection; is Library and field (questionnaire).

Findings: The analysis of data and information at two levels of descriptive statistics and inferential statistics was done by SPSS version 22 software. In the descriptive part, the characteristics of the respondents and in the inferential part using the sample t-tech statistical test, the research hypotheses have been investigated. In the descriptive findings part, the variables of goals of Guilan province's preparation system have been measured with 37 items and organizational goals of preparation system with 14 items. The obtained scores indicate that: the minimum score of the respondents among the objectives of the preparation system was equal to 3 and related to political goals and the maximum score was 20 and related to environmental goals. In the inferential findings part, the significance level of Sig obtained from the Kolmogorov-Smirnov test for the desired variables is greater than 0.05, and in other words, the test is not significant.

Discussion and Conclusion: Data analysis was performed on two levels of description and inferential statistics and by SPSS software. The results show that: With a confidence level of 0.95% and Error level less than 0.05, From Experts' views; has been realized Targets (Environmental, social, economic, physical, Political and people's participation) preparation system of Guilan Province, but has not been realized Targets (environment) preparation system of Guilan Province.

Keywords: analysis, preparation system, rural areas, Guilan province.

1- PhD student Geography and rural planning, Science and Research branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2- Assistant Professor, Department of Geography, faculty of Humanities, Islamic Azad University, Central Branch, Tehran, Iran. **(Corresponding Author)*

3- Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Yadegar -e- Imam Khomeini(RAH) Branch, Tehran, Iran

4- Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Yadgar -e- Imam Khomeini (RAH) branch, Tehran, Iran

مقدمه

در طی دهه های اخیر بروز نابرابری و عدم توجه به روستاها در درون نواحی، موجب ضعف و تسریع روند نابودی این کانونهای سکونتگاهی و بالطبع ایجاد عدم تعادل فضایی درون ناحیه و یک سویه شدن جریان خدمات، سرمایه، اطلاعات و جمعیت به سمت کانون های شهری گردیده است. بدین ترتیب سکونتگاه های روستایی با دامنه ی حداکثری از فقر، نابرابری و عقب ماندگی مضاعف در قیاس با دیگر مراکز جمعیتی کشور نیازمند برنامه ریزی و فراهم آوردن شرایط و امکانات مناسب جهت گسستن زنجیره فقر، بی عدالتی فضایی و بهبود رفاه اجتماعی هستند (۱). در حقیقت نقاط روستایی شیوه ای از شکل دهی و نظم بخشی به عرصه های مکانی - فضایی اند که از آغاز زندگی بشر و از زمان بهره گیری از منابع پایه، پیوسته در مقیاس و مفهومی متفاوت مطرح بوده اند. بدین ترتیب در پهنه فضاهای منطقه ای با توجه به دیگر عناصر فضایی، در واقع اهداف آمایش سرزمین به نحوی مؤثر تحقق می یابد (۲). سیاست های رشد و توسعه مناطق روستایی بر پایه آمایش سرزمین به بیانی لحاظ نمودن ویژگی های توسعه پایدار در سیاست گذاری این مناطق خواهد بود و سیاست برنامه ریزان در مناطق روستایی باید در جهتی باشد که توسعه پایدار روستایی اساس فعالیت ها باشد (۳). با توجه به وجود رابطه دو سویه میان آمایش سرزمین و مناطق روستایی در صورتی که آمایش سرزمین معادل (سازماندهی فضا و تنظیم رابطه جمعیت، فضا و فعالیت) توصیف می شود و توزیع بهینه و استقرار مناسب فعالیت های روستایی در سطوح مختلف آن با تکیه بر امکانات بالقوه و بالفعل محیط جغرافیایی می واند به عنوان یکی از طرق دستیابی به توسعه پایدار گردد (۴). در همین رابطه باید بیان داشت که عدم وجود شبکه سلسله مراتبی کارا و منظم در زمینه توزیع مناسب خدمات و فعالیت ها در بین مناطق روستایی بر مبنای قابلیت ها، توان ها و نیازها منجر به عدم تعادل فضایی در میان این مراکز شده است (۵).

تجربه تاریخی نشان می دهد که مناطق فقیر در مباحث آمایش سرزمین عمدتاً فاقد نیروی انسانی کافی، برنامه ریزی و مدیریت

کارا، وسایل ارتباطی و زیرساخت های مناسب هستند. این امر مناطق مذکور را در موقعیتی قرار می دهد که قادر به رقابت با مناطق نسبتاً مرفه نباشند. به نظر می رسد آنچه می تواند این مشکل را حل کند هماهنگ ساختن سطح مدیریت توسعه اجتماعی این مناطق با دیگر مناطق است (۶). در طی دهه های اخیر منتهی به پایان قرن بیستم و آغاز قرن بیست و یکم این نظریات و واقعیت های غیرقابل تردید مرتبط با آن باعث شد تعریف توسعه دستخوش تحول گردد و برنامه ریزان ملاحظات گسترده تری را نسبت به گذشته در مطالعات خود وارد کنند. از جمله موارد لحاظ شده، مسائل اجتماعی است که از طریق مطالعات مربوط به بهداشت، آموزش، شاخص های زندگی، ساختار خانواده و نظایر آن جایگاه مشخصی در برنامه ها یافته و در کنار مسائل اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است. این امر در مورد برنامه های آمایش نیز صادق است هرچند که گفته می شود «توسعه اجتماعی» بسیار فراتر از تأمین تسهیلات اجتماعی از قبیل آموزش، بهداشت و مسکن است، و توسعه اجتماعی متضمن کوششی آگاهانه به منظور ایجاد دگرگونی های ساختی در اجتماع است و پی ریزی یک جامعه برابری گرا را هدف می گیرد (۷).

نزدیک به نیم قرن از اجرای طرح های مختلف آمایش سرزمینی در ایران سپری شده است. در این مدت نتایج طرح ها با ناکامی ها و موفقیت هایی رو به رو بوده است. مطلب دارای اهمیت این است که، همه دولت مردان بر ضرورت آمایش سرزمینی و استفاده بهینه از امکانات محیطی صحه گذاشته اند، اما دیدگاه ها عمدتاً بر موضوع توسعه تاکید داشته و طرح هایی جهت دفاع سرزمینی و حفاظت از شهرها، مراکز حیاتی، حساس و مهم در مقابل تهدیدات (زیست محیطی) ارائه ننموده اند. به همین دلیل مورد اهمیت بوده است که از برنامه سوم توسعه جمهوری اسلامی ایران، ملاحظات دفاعی امنیتی در سرلوحه ی برنامه آمایش سرزمینی قرار گرفته است (۸).

در کشور ما به دلیل وجود نابرابری های کمی و کیفی میان عرصه های شهری و روستایی و تشدید آنها طی روندهای

دگرگونی ساز دهه‌های اخیر، ضرورت جستجوی راه‌های خروج از معضل و تعدیل نابرابری‌ها به ویژه در فضاهای روستایی مطرح است. توجه به بینش فضایی در برنامه‌ریزی و نیز توجه به اندازه و اصلاح نحوه استقرار فضایی سکونتگاه‌های روستایی، نقش و عملکرد هریک از روستاهای کوچک و بزرگ در مجموعه سکونتگاهی سرزمین و ارتباط آن با چگونگی پراکنش امکانات و تسهیلات از یک سو و مسؤولیتها از سوی دیگر به عنوان راه حلی عملی از جانب بسیاری از کارشناسان و متخصصان مورد تاکید است (۹). بررسی‌ها در چند سال گذشته در کشور ما نشان از افزایش جمعیت در روستاهای بزرگ مقیاس و کاهش آن در روستاهای کوچک مقیاس دارد. گرایش روستائیان به زندگی در مراکز پرجمعیت و تمرکز تدریجی آنان در مراکز روستایی بزرگ اگرچه پدیده‌ای مثبت در نظام استقرار و بستری مناسب برای پیشبرد سیاست‌ها و برنامه‌های عمران و توسعه روستایی است. اما بی‌شک اگر انبوهی جمعیت در فضاهای روستایی هماهنگ و متعادل با منابع و امکانات نباشد و جمعیتی فراتر از توان نگه داشت نقاط روستایی در آنها اسکان یابد، مشکلات و مسائل زیست محیطی و اقتصادی و اجتماعی به بار می‌آید که در مواردی جبران نشدنی است (۱۰). مطالعات در زمینه آمایش سرزمین در مناطق روستایی ایران نشان می‌دهد که تا کنون سیاست گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه در فضاهای روستایی چندان رضایت‌بخش نبوده است و رویکردها و استراتژی‌ها نتوانسته است در حل به‌موقع مشکلات و رفع توسعه در عرصه‌های روستایی مؤثر باشد. لذا معضلات و تنگناها در روندهای زمانی و موقعیت‌های مکانی، مزمن و کهنه شده و اثرات مضاعف خود را بر جوامع روستایی تحمیل و برجا گذاشته است (۱۱).

به‌طور کلی برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش سرزمین در ایران را می‌توان به دو بخش فرایندی و برابندی یا همان بعد نظری و اجرایی تقسیم کرد. اگر چه فرایند و برابندی که رویه و محتوای برنامه است، همواره به هم متصل بوده و نگاه یک سویه به هریک منجر به ایجاد شکاف در هدف از برنامه‌ریزی می‌شود. فرایند طرح‌ها به دلیل اینکه غالب برنامه‌های منطقه‌ای و آمایش به‌صورت عقلانی محور بوده و با مجموع کنشگران مشاوره نشده

و توافق همگانی در آن مطرح نبوده است، فرایند برنامه‌ریزی در مسیر درست قرار نگرفته و همان کاستی‌های نظری که به حکمروایی شایسته و ظرفیت سازی‌های نهادی در جهان امروز تأکید دارد، کاستی اصلی برنامه‌های منطقه‌ای و حتی شهری در ایران است. از طرفی دیگر هماهنگی‌های افقی و عمودی بین دستگاهی در تصمیمات انجام نمی‌گیرد که این در واقع همان ضعف مدیریت فضایی یکپارچه در طرح‌های کشور ایران است. به‌طور کلی می‌توان گفت اساس فرایند تهیه طرح فراگیر، مشارکتی و توافقی نبوده و بین برنامه‌ریزی کالبدی و آمایشی تفکیکی مکانیکی صورت گرفته است.

اجرای طرح کاستی دیگر در برنامه‌ها و طرح‌های منطقه‌ای اجرا نشدن و یا اجرا شدن بسیار محدود این طرح‌ها و برنامه‌هاست. نظام برنامه‌ریزی کشور دلیل اصلی این کاستی است که جایگاهی برای اجرا شدن طرح‌ها ندارد. بدین معنا که نظام مدیریت یکپارچه فضایی و سازمان اجرای آن نقشی در نظام برنامه‌ریزی به ویژه برنامه‌ریزی منطقه‌ای ندارد. ابزار کافی برای سیاست گذاری فضایی (به معنای پایگاه اطلاعات و نظام پایش) تدبیر نشده است. معضل دیگر در اجرای نشدن طرح‌ها این است که بخش‌های اجرایی و برنامه‌ریزی اختلافات و تداخلات بسیاری هستند. این در حالی است که سازو کار حل اختلاف، تداخل و رقابت‌های بخشی - فضایی جایگاهی در نظام برنامه‌ریزی ندارد.

چالش‌های اساسی در توسعه فضایی کنونی کشور وجود دارد که مانع توسعه فضایی یکپارچه مناطق در قالب آمایش سرزمین می‌شود. عدم تعادل‌های منطقه‌ای به معنای اختلاف‌های گسترش یابنده بین منطقه‌ای، ناکارایی در فضاهای قطبی توسعه به معنای تمرکزهای ساماندهی نشده، بهره‌وری پایین و آلودگی محیط زیستی در مناطق، نداشتن تناسب توسعه فضایی با منابع طبیعی و ظرفیت‌های محیطی مناطق کشور به معنای ناپایداری در چشم انداز آتی از جمله موانع اصلی پیش رو هستند. کاستی‌های طرح‌ها و برنامه‌ها و نظام مدیریت فضایی منطقه‌ای ایران را می‌توان در سه گروه طبقه بندی کرد. گروه اول کاستی‌هایی است که فارغ از بحث فضایی منطقه‌ای به زمینه‌ها و ظرفیت‌های جامعه در بین مدیران، کارشناسان و

شهروندان مربوط می‌شود. گروه دوم، کاستی‌هایی است که به نظام مدیریتی کشور بر می‌گردد (شامل مدیریت و برنامه‌ریزی فضایی و بخشی) و گروه سوم، کاستی‌های نظام مدیریت فضایی است (۱۲).

ناهمانگی بین سازمان‌ها و نهادهای سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری و اجرایی متعدد از دیگر چالش‌های نظام مدیریت فضایی منطقه‌ای است. نداشتن انطباق قلمروسازمانی حکومتی محلی با قلمرو عملکردی شهر منطقه‌ها را می‌توان چالش اصلی در اداره و حاکمیت مناطق دانست. در حقیقت این زمین است که بر آن جمعیت پخش می‌شود، کشاورزی جان می‌گیرد، صنعت بر پا می‌شود و تمام کنش‌ها و واکنش‌های زیستی و اجتماعی بشری بر روی آن شکل می‌گیرد. پس ایجاد یک تعادل منطقی، و نسبی بین زمین ونحوه استفاده از آن با فعالیت‌های عملکردهای انسان‌ها بر روی آن لازم و ضروری می‌شود به دنبال این عقیده مدیریت و سیستم آمایش سرزمین به وجود می‌آید و لزوم گستردگی عادلانه فضایی و مکان‌یابی مناسب برای فعالیت و عملکردهای بشری شکل یابی ضرورت به خود می‌گیرد. به عبارت ساده‌تر اگر بیان کنیم، مسئله اساسی در مطالعات آمایش سرزمین همان‌گونه که از عنوانش پیداست درک و دریافت چگونگی آماده کردن و استفاده نمودن از زمین، شناخت زمین، مدیریت زمین و بهره‌گیری از مطالعات مقایسه‌ای که مقدمه و آغاز آن فضای موجود و در اختیار است (۱۳).

بخش مهمی از مقوله آمایش سرزمین موضوع مدیریت داشته هاست به عبارت ساده‌تر انسان باید آن استفاده‌ای را از سرزمین به عمل آورد که ویژگی‌های محیطی، انسانی و طبیعی (اکولوژیکی) سرزمینی بالقوه در نهان خود دارا می‌باشد و سپس این ویژگی‌ها را بر اساس نیازهای اقتصادی و اجتماعی خود مدیریت کند. به زعم برخی از صاحب‌نظران آمایش سرزمین بهترین، ارزان‌ترین و مؤثرترین راه حل مدیریت و برنامه‌ریزی محیط زیست، مؤلفه‌های اقتصادی و رفاه اجتماعی است (۱۴).

از عمر نظام برنامه‌ریزی در ایران که بر اساس برنامه‌ریزی بخشی پایه ریزی شده است، حدود شش دهه می‌گذرد. نگرش بخشی به توسعه به ویژه در چند دهه نخستین برقراری نظام

برنامه‌ریزی توسعه در کشور متأثر از دیدگاه‌های مطرح در جهان بوده است. اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی متکی بر رویکرد بخشی در ایران نیز مانند دیگر کشورهای جهان منجر به عدم تعادل منطقه‌ای، حاشیه‌ای شدن برخی مناطق، از دست دادن منابع و توان‌های منطقه‌ای و نابرابری‌های سرزمینی شده است. بررسی وضعیت کنونی کشور بیانگر آن است که تمرکز گرایی و غلبه رویکرد بخشی در برنامه‌ریزی‌ها روند توسعه کشور را دچار اختلال کرده است. نظام مدیریت فضایی ایران فاقد یکپارچگی و در نتیجه کارایی و هماهنگی لازم است. رفع این کمبود با چالش‌هایی در زمینه وجود ظرفیت‌های مناسب در میان مدیران، کارشناسان و شهروندان در نظام مدیریتی کشور (مدیریت و برنامه‌ریزی فضایی و بخشی) و مدیریت توسعه فضایی رو به رواست که به نارسایی‌هایی در توسعه متعادل منطقه‌ای منجر شده که خود به رویکردی مناسب و همچنین به کارگیری و تقویت مزیت‌های رقابتی مناطق کشور و نیز بهره‌برداری بهینه و هم‌افزایی منابع نیازمند است. هنگامی که منابع سطح ملی کاهش یابد یا پاسخ‌گوی نیازهای روز افزون جامعه نباشد، ضرورت اتکال بیشتر به منابع منطقه‌ای آشکارتر می‌شود (۱۲). به منظور روشن شدن مفهوم مدیریت برنامه‌ریزی فضایی باید به این نکته توجه شود که هر الگویی به مثابه یک نظام سه بخش دارد که به شرح زیر است:

۱- برنامه‌ریزی و طراحی الگو

(معماری): این بخش در

برگیرنده اصول، چارچوب و

فرایند است.

۲- مدیریت کردن الگو (اجرای

معماری)

۳- پایش و ارزیابی (معماری و

اجرای معماری) الگو (۱۵).

تحولات منجر به چالش‌های عمده در نظام آمایش مناطق روستایی را می‌توان در پنج عامل؛ چالش اقتصادی، مدیریتی و برنامه‌ریزی، محیطی، اجتماعی و فیزیکی، کالبدی طبقه‌بندی کرد. تحول در نظام کشاورزی، روابط بین سکونتگاهی، مناسبات

شهر و روستا و تغییر در شکل و الگوی مسکن ازجمله این تغییرات است که تاثیرپذیری آنها از شرایط جغرافیایی است. همچنین فقدان برنامه‌ریزی استراتژیک در نظام آمایش استان مانع تدوین الگوی مناسب در جهت توسعه در این استان شده است. برنامه آمایش استان سندی است که برای تحقق توسعه پایدار فضایی، مجموعه اهداف، راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی بخش‌های دولتی و غیر دولتی (عمومی، خصوصی و تعاونی) استان را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی در برمی‌گیرد. این برنامه در چارچوب چشم انداز، اهداف توسعه ملی و جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین با رویکرد توسعه‌گرا، مشارکت جو، انعطاف‌پذیر و آینده‌نگر تهیه می‌شود (۱۶).

در خصوص بررسی آمایش سرزمین در ایران و جهان تحقیقات و تألیفات مختلفی انجام گرفته است که از جمله این موارد می‌توان این تحقیقات اشاره نمود: توکلی و همکاران (۱۷) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل الگوی منطقه بندی آمایش سرزمین در ایران از پسا مشروطه تا به حال به بررسی و ارزیابی سیر تحول مطالعات منطقه بندی در سده اخیر پرداخته‌اند. ابتدا اشاره کوتاهی به وضعیت آمایش سرزمین کشورمان از ابتدا تا کنون و نگاهی اجمالی به سابقه آمایش سرزمین در برخی کشورها شده است. سپس بحث منطقه بندی در دوران بعد از مشروطه که برای اولین بار قانون مدون در نظام برنامه‌ریزی ایران ظاهر می‌شود مطرح شده که تمام منطقه بندی‌های پیش از انقلاب تشریح می‌شود. و در گام بعدی به بررسی و ارزیابی منطقه بندی پس از انقلاب تاکنون پرداخته می‌شود. اکبری و همکاران (۱۸) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل و بررسی موانع آمایش سرزمین در ایران به این نتیجه رسیدند که هرچند تقسیم کار بین مناطق با منابع بالقوه آنها، در تدوین اسناد آمایش سرزمین، در قالب نظر صورت گرفته، اما در عمل توجه چندانی به آن نشده است. این امر منجر به توسعه نامتوازن و نامتعادل مناطق کشور شده که خود سبب تشدید نابرابری بین مناطق مختلف کشور شده است. ازجمله موانع این فقدان تقسیم کار عملی بین مناطق کشور می‌توان به ساختار تک ساخت سیاسی، تقسیم‌بندی نامناسب سیاسی اداری، نبود

تعریف مناسب از منطقه در کشور، بی توجهی به مسئله جمعیت و مهاجرت، فقدان طرح یکپارچه و نظام مند، بی توجهی به همه ابعاد آمایش سرزمین به یک اندازه، فشارهای سیاسی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد توجیه اقتصادی و فنی و فقدان مدل مناسب برای آمایش سرزمین در ایران اشاره کرد. درویشی و همکاران (۱۹) در مقاله‌ای تحت عنوان اولویت بندی راهبردهای توسعه گردشگری روستایی از منظر آمایش سرزمین، (مطالعه موردی: روستای گایکان شهرستان الیگودرز) نشان می‌دهد که با توجه به ارزیابی عوامل داخلی و خارجی، استراتژی تهاجمی (حداکثر - حداکثر) به عنوان استراتژی مطلوب برای نیل و دستیابی به توسعه گردشگری روستای گایکان است. طالبی و امیر فخریان (۴) در مقاله‌ای با عنوان کاربرد الگوهای کمی تحلیل فضایی در آمایش سکونتگاه‌های روستایی مطالعه موردی استان خراسان رضوی، نشان می‌دهند که الگوی سکونت و جایگزینی فضایی از سکونتگاه‌های کوچک و متوسط به سکونتگاه‌های بزرگ امری اجتنابناپذیر است. از سوی دیگر به دلیل اعمال سیاستهای آمایشی نامناسب در تجهیز و توسعه منابع پایه برای تثبیت جمعیت روستایی همواره فرایند انتقال جمعیت روستایی از نواحی حاشیه‌ای استان به سمت مراکز بزرگ شهری در چهار دهه گذشته تحقق یافته که از جمله پیامدهای آن نا پایداری سازمان فضایی سکونتگاه‌های روستایی است. یو و همکاران (۲۰) در پژوهشی با عنوان تحلیل نظام آمایش مناطق روستایی در چین و... به این نتیجه رسیده‌اند که همراه با توسعه شتابان شهرنشینی و توسعه صنعتی در چین قریب به اتفاق فضاهای روستایی به‌ویژه مناطق توسعه یافته روستایی از حیث کارکردها و ساختارهای اجتماعی و اقتصادی با تنگناهای جدیدی مواجه شده‌اند و راه برون‌رفت از این تنگنا را ارتقای تعامل مثبت بین مناطق شهری و روستایی به عنوان یک چشم انداز در بررسی توزیع و پراکنش فضایی جمعیت روستایی براساس مدیریت برنامه‌ریزی هماهنگ و یکپارچه شهری و روستایی در منطقه مورد تحقیق دانسته‌اند. بنابر مطالب ذکر شده تحقیق حاضر با هدف تحلیل و مطالعه نظام آمایش استان گیلان به‌ویژه مناطق روستایی کوشیده است با برنامه‌ریزی آمایشی به بررسی و مطالعه ویژگی‌های استان در

نواحی مختلف و تحلیل نظام آمایش و نظام استقرار و پهنه‌بندی و تحلیل نظام استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه‌های مختلف استان را مورد بررسی و مدنظر قرار دهد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش بررسی جز تحقیقات توصیفی-تحلیلی و همچنین از لحاظ گردآوری اطلاعات نیز جزء تحقیقات کتابخانه‌ای و میدانی است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی پژوهشگران، کارشناسان و متخصصان دستگاه‌های اجرایی استان گیلان شامل: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، استانداری گیلان، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و سازمان جهاد کشاورزی در حوزه آمایش است که تعداد آنها ۶۰ نفر می‌باشد. به منظور انتخاب افراد واجد شرایط، از بین کارشناسان و پژوهشگران مرتبط، طبق جدول مورگان، ۳۰ نفر برای پاسخ‌دهی به پرسشنامه‌ها انتخاب گردیدند، که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. شیوه جمع‌آوری اطلاعات به روش میدانی و از طریق پرسشنامه بوده است.

پرسشنامه این پژوهش نیز دارای ۵۱ سؤال بوده که بر اساس روش دلفی و چند مرحله ویرایش با ۵ شاخص نهایی شد و گویه‌های مرتبط با هر شاخص بر اساس مقیاس ۵ گزینه لیکرت نمره گذاری شدند و سؤال‌های مرتبط با هر یک از سرفصل‌ها به شرح جدول ۱ تنظیم شده است. تمامی سوالات پرسشنامه‌ها از نوع پاسخ بسته و دارای چند گزینه است تا پاسخ‌دهندگان از میان آن‌ها یکی را انتخاب نمایند. پاسخها به گونهای است که پاسخگو با سرعت و سهولت جواب مورد نظر را انتخاب و پاسخ دهد و از طرفی استخراج داده‌ها نیز به راحتی

انجام شود. سوالات پرسشنامه شامل دو دسته سوالات عمومی و تخصصی هستند. در سوالات عمومی، هدف کسب اطلاعات کلی و جمعیت شناختی پاسخگویان است. این بخش شامل مواردی مانند جنسیت، سن، وضعیت سواد و میزان آن و سابقه فعالیت در سازمان را شامل میشود. سوالات تخصصی نیز منطبق بر فرضیه‌های تحقیق بوده و مجموعاً شامل ۵۱ سؤال بسته بوده که گویه‌های مرتبط با هر سؤال بسته بر اساس مقیاس لیکرت ۵ گزینه‌ای نمره‌گذاری شده است. برای سنجش روایی پرسشنامه از تکنیک دلفی استفاده شد که طی آن بعد از طراحی پرسشنامه، چند مرحله توسط اساتید راهنما، مشاور و صاحب نظران، بررسی شده و در نهایت با استناد به یک نمونه مقدماتی ۵ تایی روایی پرسشنامه تأیید گردید. برای بررسی پایایی پرسشنامه نیز از روش آلفای کرباخ استفاده شد و میانگین آلفای به‌دست آمده آلفای برای کل متغیرها بیش از ۰/۷ بوده است، بنابراین میتوان گفت که پرسشنامه پژوهش از قابلیت اعتماد و یا به عبارت دیگر از پایایی مطلوبی برخوردار است.

تجزیه و تحلیل اطلاعات در تحقیق حاضر تحلیل اطلاعات در دو بخش آمارهای توصیفی و استنباطی و با استفاده از نرم‌افزار SPSS ورژن ۲۲ صورت پذیرفته است. در بخش آمار توصیفی، ویژگی‌ها و خصوصیات پاسخگویان شامل جنسیت، سن، تحصیلات و... در قالب جداول و نمودارهای مربوطه و در بخش آمار استنباطی نیز ابتدا با بهره‌گیری از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف سطح نرمال بودن متغیرها، بررسی و سپس برای تحلیل فرضیه‌ها از آزمون تی-تک نمونه ای استفاده شده است.

جدول ۱- سرفصل هر یک از سوالات پرسشنامه تحقیق

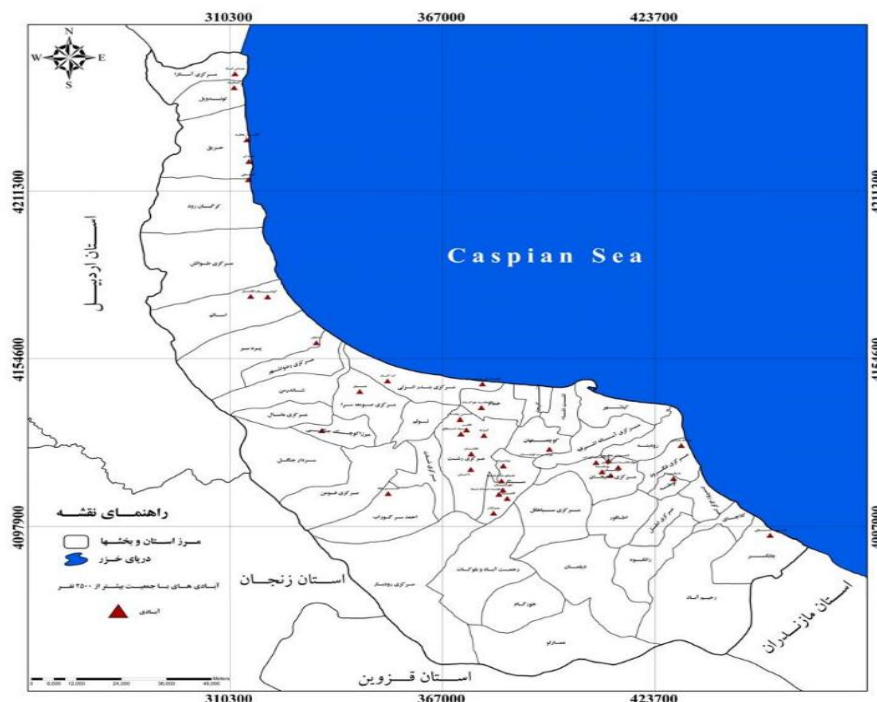
Table 1. The title of each question in the research questionnaire

ردیف	سرفصل سوالات (متغیرها)	تعداد سوال	شماره سوال
۱	اهداف محیطی نظام آمایش	۱۰	۱-۱۰
۲	اهداف اجتماعی نظام آمایش	۶	۱۱-۱۶
۳	اهداف اقتصادی نظام آمایش	۱۰	۱۷-۲۶
۴	اهداف کالبدی نظام آمایش	۸	۲۷-۳۴
۵	اهداف سیاسی نظام آمایش	۳	۳۵-۳۷
۶	اهداف زیست محیطی	۹	۳۸-۴۶
۷	اهداف مربوط به مشارکت های مردمی	۵	۴۷-۵۱

قلمرو جغرافیایی پژوهش

استان گیلان یکی از ۳۱ استان کشور جمهوری اسلامی ایران است که با وسعت ۱۴ هزار کیلومتر مربع در نیمه شمالی کشور و بین مختصات جغرافیایی ۳۶ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۵۳ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ واقع شده است. حد شمالی این استان، دریای خزر و کشور جمهوری آذربایجان، حد جنوبی، استانهای زنجان و قزوین، حد غربی، استان اردبیل و حد شرقی، استان مازندران میباشد. طول سواحل در استان گیلان حدود ۲۶۸ کیلومتر می باشد و رشته کوه های البرز،

همانند دیواری در باختر و جنوب گیلان کشیده شده و این منطقه جز از راه دره منجیل، راه جاده ای دیگری به فلات ایران ندارد. بر اساس تقسیمات سیاسی کشور، استان گیلان در سال ۱۳۹۷ دارای ۱۶ شهرستان، ۴۳ بخش، ۴۹ شهر، ۱۰۹ دهستان و ۲۹۰۵ آبادی بوده، که از این تعداد ۲۵۶۷ آبادی دارای سکنه بوده است. در بین شهرستانهای استان؛ شهرستان رودبار با مساحت ۲۵۰۸ کیلومتر مربع و شهرستان املش با مساحت ۴۰۶ کیلومتر مربع به ترتیب بیشترین و کمترین مساحت را دارند (۲۱).

شکل ۱- نقشه موقعیت و حدود جغرافیایی شهرستانهای استان گیلان

Figure 1. Map of the location and geographical limits of the cities of Guilan province

یافته‌ها و بحث

یافته‌های توصیفی

ویژگی‌های پاسخگویان

نتایج حاصل از بررسی ویژگی‌ها و خصوصیات پاسخگویان بیانگر آن بود که ۷۶/۷ درصد پاسخگویان مرد و ۲۳/۳ درصد آنها زن بوده و اکثریت آنها در گروه‌های سنی ۴۰ تا ۵۰ سال و کمتر از ۴۰ سال قرار داشته‌اند. به‌گونه‌ای که ۵۶/۷ درصد آنها در گروه سنی ۴۰ تا ۵۰ سال و ۲۳/۳ درصد نیز در گروه سنی کمتر از ۴۰ سال قرار داشته‌اند. از نظر سطح تحصیلاتی نیز اکثر پاسخگویان دارای مدارک تحصیلی دکترا و یا فوق لیسانس بوده‌اند، به‌طوریکه ۵۰ درصد پاسخگویان دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و ۲۶/۷ درصد آنها نیز دارای مدرک تحصیلی

دکترا بوده‌اند. به لحاظ سابقه خدمت و یا فعالیت در دستگاه اجرایی نیز بیشتر پاسخگویان در گروه بیشتر از ۲۰ سال و یا گروه ۱۱ تا ۲۰ قرار داشته‌اند، به عبارتی دیگر ۴۶/۷ درصد پاسخگویان در گروه با سابقه خدمت بیش از ۲۰ سال و ۴۰ درصد آنها نیز در گروه با سابقه خدمت بین ۱۱ تا ۲۰ سال قرار گرفته‌اند.

آماره‌های توصیفی و پراکندگی نمرات متغیرهای پژوهش در این بخش شاخص‌های مرکزی و پراکندگی نمرات متغیرهای اهداف نظام آمایش استان گیلان (محیطی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و سیاسی) و اهداف سازمانی نظام آمایش استان گیلان (محیط زیست و مشارکت‌های مردمی) ارائه شده است.

جدول ۲- آماره‌های توصیفی و پراکندگی متغیرهای پژوهش

Table 2. Descriptive statistics and dispersion of research variables

متغیر	میانگین	انحراف معیار	واریانس	حداقل نمره	حداکثر نمره
محیطی	۳۴/۷۳	۶/۴۸	۴۲/۰۶	۲۰	۴۵
اجتماعی	۲۱/۵۳	۳/۷۷	۱۴/۲۵	۱۳	۲۸
اقتصادی	۳۳/۴۰	۷/۲۸	۵۳/۰۰۷	۱۴	۴۴
کالبدی	۲۷/۸۶	۵/۴۸	۳۰/۱۲	۱۶	۳۶
سیاسی	۹/۱۰	۲/۵۳	۶/۴۳	۳	۱۴
محیط زیست	۲۸/۷۰	۸/۳۸	۷۰/۳۵	۱۱	۴۳
مشارکت مردمی	۱۶/۳۳	۴/۲۲	۱۷/۸۸	۵	۲۴

متغیر اهداف نظام آمایش استان گیلان با ۳۷ گویه و اهداف سازمانی نظام آمایش با ۱۴ گویه مورد سنجش قرار گرفته شده است. نمرات به دست آمده نشانگر این است که: حداقل نمره پاسخگویان در بین اهداف نظام آمایش برابر با ۳ و مربوط به اهداف سیاسی و حداکثر آن ۲۰ و مربوط به اهداف محیطی بوده است. همچنین در بین اهداف نظام آمایش استان گیلان بیشترین میانگین متعلق به اهداف محیطی و اجتماعی به ترتیب با ۳۴/۷۳ و ۳۳/۴۰ و کمترین میانگین نیز متعلق به اهداف سیاسی با ۹/۱۰ بوده است. در بین اهداف سازمانی نظام آمایش استان گیلان نیز حداقل نمره ۵ و مربوط به مشارکت‌های مردمی و حداکثر آن ۴۳ و مربوط به اهداف زیست محیطی بوده است. بیشترین میانگین به دست آمده نیز ۲۸/۷۰ و مربوط به اهداف زیست محیطی می‌باشد.

یافته‌های استنباطی

بررسی نرمال بودن داده‌های پژوهش

قبل از آزمون فرضیه‌های پژوهش در راستای تعیین اینکه برای آزمون فرضیات، از آزمون‌های پارامتریک یا ناپارامتریک استفاده

شود، توزیع نرمال داده‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. بدین منظور از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف استفاده شده تا از نرمال بودن داده‌ها اطمینان حاصل گردد. هنگام بررسی نرمال بودن داده‌ها فرض صفر مبتنی بر اینکه توزیع داده‌ها نرمال است، در سطح خطای ۵٪ تست می‌گردد. بنابراین اگر آماره آزمون بزرگتر مساوی ۰/۰۵ بدست آید، در این صورت دلیلی برای رد فرض صفر مبتنی بر اینکه توزیع داده‌ها نرمال است، وجود نخواهد داشت. به عبارت دیگر توزیع داده‌ها نرمال خواهد بود.

بر اساس نتایج مندرج در جدول شماره ۳ و با توجه به اینکه سطح معناداری Sig به دست آمده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای متغیرهای مورد نظر بزرگتر از ۰/۰۵ است و به عبارتی دیگر آزمون معنی دار نمی‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که توزیع داده‌های این پژوهش برای تمامی متغیرهای پژوهش (اهداف محیطی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، سیاسی، محیط زیست و مشارکت مردمی)، نرمال بوده و می‌توان جهت تحلیل فرضیه‌های تحقیق از آزمون‌های پارامتریک استفاده نمود.

جدول ۳- آماره‌های آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

Table 3. Kolmogorov-Smirnov test statistics

متغیرها	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	نمره Z	معناداری
محیطی	۳۰	۳۴/۷۳	۶/۴۸	۱/۰۳	۰/۲۳
اجتماعی	۳۰	۲۱/۵۳	۳/۷۷	۰/۸۴	۰/۴۷
اقتصادی	۳۰	۳۳/۴۰	۷/۲۸	۱/۰۲	۰/۲۴
کالبدی	۳۰	۲۷/۸۶	۵/۴۸	۰/۶۳	۰/۸۲
سیاسی	۳۰	۹/۱۰	۲/۵۳	۰/۶۳	۰/۸۱
محیط زیست	۳۰	۲۸/۷۰	۸/۳۸	۰/۶۵	۰/۷۸
مشارکت مردمی	۳۰	۱۶/۳۳	۴/۲۲	۰/۵۶	۰/۹۱

بررسی میزان تحقق اهداف نظام آمایش

به منظور بررسی میزان تحقق اهداف طرح آمایش استان گیلان از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. این آزمون یکی از ساده‌ترین نوع آزمون‌های تی است که جهت تعیین این که آیا میانگین مشاهده شده در نمونه که به صورت تصادفی از جامعه انتخاب شده است، مقداری برابر با میانگین مفروض جامعه دارد یا خیر، به کار می‌رود. نتایج این آزمون نشان می‌دهد که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ وضعیت تحقق اهداف طرح آمایش (محیطی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و

سیاسی) در محدوده مورد مطالعه از سطح متوسط، بالاتر بوده است. به عبارتی دیگر مقدار میانگین واقعی به دست آمده برای متغیرهای مذکور از مقدار میانگین مفروض یا Test Value بالاتر است، که این نشان می‌دهد با توجه به شاخص‌های مطرح شده در سؤالات پرسشنامه، اهداف (محیطی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و سیاسی) طرح آمایش استان گیلان بنا به نظر کارشناسان می‌تواند تحقق یابد.

جدول ۴- بررسی میزان تحقق اهداف مختلف نظام آمایش استان گیلان

Table 4. Examining the degree of realization of various goals of the Guilan province preparation system

شاخص	نمونه	میانگین	میانگین فرضی	انحراف معیار	خطای استاندارد
محیطی	۳۰	۳/۵۰	۳	۱/۲۵	۰/۲۳
اجتماعی	۳۰	۳/۵۶	۳	۱/۲۵	۰/۲۳
اقتصادی	۳۰	۳/۸۰	۳	۱/۲۱	۰/۲۲
کالبدی	۳۰	۳/۵۰	۳	۱/۲۵	۰/۲۲
سیاسی	۳۰	۳/۴۰	۳	۰/۹۳	۰/۱۷

شاخص	تی (T)	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	حد پایین	حد بالا
محیطی	۲/۱۸	۲۹	۰/۰۳	۰/۵۰	۰/۰۳	۰/۹۶
اجتماعی	۲/۴۸	۲۹	۰/۰۱	۰/۵۶	۰/۰۹	۱/۰۳
اقتصادی	۳/۶۰	۲۹	۰/۰۰۱	۰/۸۰	۰/۳۴	۱/۲۵
کالبدی	۲/۱۸	۲۹	۰/۰۳	۰/۵۰	۰/۰۳	۰/۹۶
سیاسی	۲/۳۵	۲۹	۰/۰۲	۰/۴۰	۰/۰۵	۰/۷۴

بررسی میزان تحقق اهداف سازمانی نظام آمایش

به منظور بررسی میزان تحقق اهداف سازمانی نظام آمایش استان گیلان از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج و یافته‌های به دست آمده از آزمون تی تک نمونه‌ای نشان‌دهنده آن است که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ وضعیت تحقق اهداف سازمانی نظام آمایش (مشارکت مردمی) در محدوده مورد مطالعه از سطح متوسط، بالاتر بوده است. به عبارتی دیگر مقدار میانگین واقعی به دست آمده برای متغیر مذکور از مقدار میانگین مفروض یا Test Value بالاتر است،

که این نشان می‌دهد با توجه به شاخص های مطرح شده در پرسشنامه و بنا به نظر کارشناسان اهداف (مشارکتهای مردمی) در طرح آمایش استان گیلان می‌تواند محقق گردد. در این بین، میانگین اهداف محیط زیستی از سطح متوسط بالاتر بوده اما سطح معناداری آن بیشتر از ۰/۰۵ بوده و در نتیجه میتوان گفت اهداف محیط زیستی طرح آمایش استان گیلان از نظر پاسخگویان محقق نگردیده است.

جدول ۵- بررسی میزان تحقق اهداف سازمانی نظام آمایش استان گیلان

Table 5. Examining the degree of achievement of the organizational goals of the Guilan province preparation system

شاخص	نمونه	میانگین	میانگین فرضی	انحراف معیار	خطای استاندارد
محیط زیست	۳۰	۳/۳۰	۳	۱/۲۳	۰/۲۲
مشارکت مردمی	۳۰	۳/۴۰	۳	۱/۰۳	۰/۱۸

شاخص	T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	حد پایین	حد بالا
محیط زیست	۱/۳۲	۲۹	۰/۱۹	۰/۳۰	-۰/۱۶	۰/۷۶
مشارکت مردمی	۲/۱۱	۲۹	۰/۰۴	۰/۴۰	۰/۰۱	۰/۷۸

نتیجه‌گیری

در دنیای امروز منابع، از جمله مواهب گرانبها و کمیاب به شمار می‌آیند و به همین دلیل در چگونگی استفاده از این گونه مواهب، میان فعالیت‌های گوناگون انسانی در محیط طبیعی مانند: زراعت و باغداری، جنگل‌ها و مراتع، صنعت و معدن، شهر و روستا و... رقابت وجود دارد. در این بین مناطق فقیر عمده‌تاً فاقد نیروی انسانی کافی، برنامه‌ریزی و مدیریت کار، وسایل ارتباطی و زیرساخت‌های مناسب هستند که این امر مناطق مذکور را در موقعیتی قرار می‌دهد که قادر به رقابت با مناطق نسبتاً مرفه نباشند. به نظر می‌رسد آنچه می‌تواند این مشکل را حل کند، هماهنگ ساختن سطح مدیریت توسعه اجتماعی این مناطق با دیگر مناطق است. کشورها و مناطق مختلف جهان، متناسب با شرایط و اولویت‌ها، رویکردها و استراتژی‌های توسعه

روستایی متفاوتی را در پیش گرفته‌اند. جهت حل این مشکل در کشورهای جهان سوم ابزارهای متعددی برای کاهش تضاد طبقاتی موجود ارائه شده که آمایش سرزمین از آن جمله است. آمایش سرزمین به عنوان توزیع بهینه امکانات اقتصادی و اجتماعی در کشور مطرح است. برنامه آمایش نیز سندی است که برای تحقق توسعه پایدار فضایی، مجموعه اهداف، راهبردها، سیاستها و برنامه‌های اجرایی بخش‌های دولتی و غیردولتی را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی در برمی‌گیرد. این برنامه در چارچوب چشم‌انداز، اهداف توسعه ملی و جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین با رویکرد توسعه‌گرا، مشارکت‌جو، انعطاف‌پذیر و آینده‌نگر تهیه می‌شود.

در این راستا، پژوهش حاضر با هدف بررسی و تحلیل نظام آمایش مناطق روستایی استان گیلان، به بررسی و مطالعه ویژگی‌های کلی فضایی استان در نواحی مختلف و تحلیل نظام آمایش و استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه‌های مختلف استان گیلان پرداخته است. جهت دستیابی و نیل به اهداف پژوهش، اقدام به تهیه و توزیع پرسشنامه شده است و برای اطمینان از روایی این پرسشنامه و سنجش و اندازه‌گیری دقیق مفاهیم و مصادیق مورد نظر، پرسشنامه مربوطه پس از تدوین، توسط اساتید و کارشناسان مورد بررسی قرار گرفته و پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ محاسبه شد و ضریب آلفای آن برای تمام متغیرها بیش از ۰/۷ به دست آمد. نمونه آماری انتخاب شده شامل ۳۰ نفر از پژوهشگران و کارشناسان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، استانداری گیلان، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و سازمان جهاد کشاورزی بوده که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. پس از توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و اطلاعات مورد نظر، تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه با بهره‌گیری از رایانه و استفاده از نرم افزار آماری SPSS نسخه ۲۲ در دو بخش آمار توصیفی و آمار استنباطی انجام گرفته است. در بخش آمار توصیفی، ویژگیهای پاسخگویان و آمارها توصیفی و پراکندگی متغیرهای پژوهش شامل میانگین، انحراف معیار و ... و در بخش آمار استنباطی با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای فرضیه‌های تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج و یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان داد که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ میانگین تحقق اهداف طرح آمایش (محیطی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، سیاسی و مشارکت مردمی) در محدوده مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط بوده است. همچنین میانگین بدست آمده برای مولفه محیطی شامل: (اطلاعات زمین شناسی، وضعیت توپوگرافی، شرایط اقلیمی، اطلاعات خاک شناسی، منابع آب، وضعیت پوشش گیاهی، زندگی جانوری، حفظ منابع طبیعی پایدار، قابلیت دستیابی به منابع تجدیدپذیر و دارا بودن اهدافی جهت کاهش فشارهای محیطی و ظرفیت محیطی) برابر با ۳/۵۰، برای مولفه اجتماعی شامل:

(دسترسی به میزان جمعیت، دسترسی به پراکنش جمعیت شهری، دسترسی به پراکنش جمعیت روستایی، تصحیح موضع بخشی نگری، نحوه مشارکت گروه‌های مردمی و تعامل بخشی جمعیت در حوزه روستایی) برابر با ۳/۵۶، مولفه اقتصادی شامل: (دسترسی به پراکنش تعداد معادن، دسترسی به پراکنش تعداد صنایع، تصحیح موضع بخشی نگری در برنامه‌های توسعه اقتصادی، سازماندهی اقتصادی فضا در برنامه‌های توسعه اقتصادی، تخصیص بهینه منابع جهت اهداف اقتصادی، موارد در حال اجرا در برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سامان‌دهی فعالیت‌ها در حوزه کشاورزی، ساماندهی فعالیت‌ها در حوزه صنعت، ساماندهی فعالیت‌ها در حوزه گردشگری و ساماندهی فعالیت‌ها در حوزه خدمات) برابر با ۳/۸۰، مولفه کالبدی شامل: (دسترسی به پراکنش خدمات، دسترسی به شبکه ارتباطی، تصحیح موضع بخشی نگری در برنامه‌های توسعه کالبدی، ایجاد نظام کاربری بمنظور توسعه متعادل و حفظ محیط زیست، توزیع سکونتگاه‌ها و فعالیت‌ها، قابل اجرا بودن صنعتی شدن غیرمتمرکز، سازماندهی نظام سلسله مراتبی شهری در نواحی روستایی و ممانعت از تخریب اکوسیستم پایدار) برابر با ۳/۵۰، مولفه سیاسی شامل: (گام نهادن در چارچوب رسیدن به امنیت فضای ملی، موفق بودن در رفع نارضایتی و تنظیم اهداف سیاسی در هر زمان و مکان متناسب با موقعیت و شرایط) برابر با ۳/۴۰ و برای مولفه مشارکت مردمی شامل: (میزان مشارکت در توسعه اقتصادی روستایی، میزان مشارکت در حفظ محیط زیست، میزان مشارکت در حفظ منابع طبیعی پایدار، میزان مشارکت در جمع‌آوری اطلاعات و همکاری با مسئولین و میزان مشارکت در انجام خدمات گردشگری در توسعه مناطق روستایی) نیز برابر با ۳/۴۰ بوده است، و با وجود اینکه میانگین‌های به دست آمده برای مولفه‌های مورد مطالعه در سطح بسیار بالایی نمی‌باشد اما از سطح متوسط (۳) بیشتر بوده است. به عبارتی دیگر مقدار میانگین واقعی به دست آمده برای هر یک از متغیرهای مذکور از مقدار میانگین مفروض بالاتر است، که این نشان می‌دهد؛ اهداف مذکور طرح آمایش استان گیلان از دیدگاه کارشناسان

می‌تواند تحقق یابد. در این بین، اهداف اقتصادی و اجتماعی طرح آمایش به ترتیب با میانگین‌های ۳/۸۰ و ۳/۵۶ در بین اهداف مختلف طرح آمایش استان گیلان، از نظر پاسخگویان بیشترین میزان تحقق را به خود اختصاص داده‌اند. اهداف محیط زیستی نیز با توجه به اینکه میانگین آن ۳/۳۰ و سطح معناداری آن بالاتر از ۰/۰۵ بوده است، در نتیجه در سطح ۰/۹۵ اطمینان می‌توان گفت این هدف طرح آمایش استان گیلان محقق نشده است.

در پایان به منظور تقویت نظام آمایش استان گیلان، راهکارها و پیشنهاداتی به شرح ذیل ارائه شده است:

۱- با توجه به اینکه نظام برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های توسعه در کشور دارای ماهیت بخشی بوده و بسیاری از برنامه‌های توسعه و اقدامات و پروژه‌های نشأت گرفته از آنها در نهایت توسط سازمانهای اجرایی با توجه به منابع مالی و بودجه در اختیار آنها به صورت جداگانه اجرا می‌شود و برنامه آمایش استان گیلان نیز از این قاعده مستثنی نبوده و با توجه به نظام بخشی اداره امور در سطح استان، بسیاری از پیشنهادات آمایش استان به صورت بخشی توسط سازمانها و نهادهای مختلف استان اجرا خواهد شد و طیف گسترده‌ای از سازمان‌ها و نهادهای مختلف ملی، استانی و محلی و همچنین نهادهای سازمان‌های مختلف دولتی و عمومی در اجرای برنامه آمایش استان پیلان نقش و مشارکت خواهند داشت. بنابراین با توجه به ماهیت توسعه فضایی - منطقه‌ای برنامه آمایش استان گیلان، پیشنهاد می‌گردد در راستای اجرای برنامه‌های مذکور دستگاه‌های نظارتی اعم از سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، استانداری و ... زمینه هماهنگی، همکاری و مشارکت فعالانه بین نهادها و سازمان‌های مختلف در سطح استان را فراهم نمایند.

۲- با در نظر گرفتن اهمیت موضوع برنامه‌ریزی و برنامه آمایش سرزمین در سطح استان، ضروری است سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ضمن اندیشیدن تمهیدات لازم در مسیر ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز و الزامات حداقلی برای تدوین اسناد آمایش سرزمین در سطوح مختلف استان، اقدامات

مقتضی در راستای بهبود کیفیت نظارت و پایش سند مذکور را دنبال نماید.

۳- علیرغم وجود ظرفیت‌ها و قابلیت‌های موجود در مناطق و سطوح مختلف استان اعم از مناطق شهری و روستایی، وضعیت استان گیلان به لحاظ شاخص‌های مختلف اقتصادی، زیست محیطی و ... مطلوب نیست و همواره با یک ناسازگاری میان اشتغال و رشد اقتصادی و محیط زیست مواجه بوده است که این موضوع می‌طلبد که اقدامات لازم در خصوص حل این مسائل صورت پذیرد.

۴- با توجه به اینکه تدوین برنامه‌های آمایش کشور، یک مسئله حاکمیتی است و نیازمند آن است که با تقویت بدنه علمی، تخصصی، کارشناسی و مدیریتی سازمان برنامه و بودجه کشور، این اسناد توسط سازمان تدوین شود و از برونسپاری آن اجتناب گردد، در این راستا لازم است ابتدا یک مفهوم مورد اجماع از آمایش سرزمین توسط سازمان برنامه و بودجه معرفی شده و مبتنی بر آن یک متدولوژی مشخص برای تدوین اسناد آمایش استانی تهیه شود. بنابراین در این راستا پیشنهاد می‌گردد مدیران و کارشناسان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان که نسبت به کل استان اشراف بالاتری داشته، طی یک دوره آموزشی با متدولوژی انتخاب شده توسط سازمان برنامه و بودجه آشنا شده و خود به تدوین اسناد آمایشی استان بپردازند.

۵- با توجه به وجود مسائل مختلف زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی، محیطی و ... در استان و مشکلات معیشتی، پیشنهاد می‌شود کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات مجلس شورای اسلامی با دعوت از دستگاه‌های اجرایی متولی آمایش سرزمین از جمله سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان که تاکنون مبالغ قابل اعتنایی برای تهیه اسناد توسعه منطقه‌ای و آمایش استانی دریافت کرده‌اند، راهکارهای توسعه‌ای استان و چگونگی حل مسائل و مشکلات مربوطه را بررسی و ارزیابی نماید.

۶- با توجه به اینکه مشارکت‌های مردمی، مهمترین عامل موفقیت در طرح‌ها به شمار می‌رود و اگر مردم و جوامع محلی در فرآیند تهیه و اجرای هر طرح توسعه‌ای، مشارکت فعال اعم از فکری، مالی، فیزیکی و یا ... نداشته باشند، غالباً با عدم

- organizing techniques. Journal of regional planning. 2012; Volume 4, Number 14: 87-102. (In Persian)
6. Kuklinski, A., 1979, social Issues in Regional policy and Reigional planning, Netherlands Economic In statute.
 7. Baboganj and Mira. Regional expansion; New methods, translated by Abbas Mokhbar, first edition, Tehran; Informant Publications; 1989. (In Persian)
 8. Rahmani, Mohammad Taghi and Ashrafi, Yusuf. Public spaces of the city and its role in the formation of civil society from the point of view of urban planning. Geography Quarterly. 2002; Number fifteen. (In Persian)
 9. Teimouri, Samaneh and Shakur, Ali and Gandomkar. Stratification of rural settlements based on human capacity from the point of view of land use, a case study: the central part of Shiraz city. Regional Planning Quarterly. 2016; 6th year, 21st serial number: 102-93. (In Persian)
 10. Mahdavi, Masoud. An introduction to the rural geography of Iran. Third edition. Tehran; side publications; 2002. (In Persian)
 11. Mahdavi, Masoud and Azmi, Aeezh. Space planning and rural development. Geographical Quarterly of the land. 2019; Sixth period, second issue, twenty-second series: 25-42. (In Persian)
 12. Sarafi, Mozafar and Nejati, Naser. The new approach of regionalism in order to improve Iran's spatial development management system. Researches of human geography. 2014; 46th period, 4th issue; 874-857. (In Persian)
- موفقیت در حصول به اهداف ترسیم شده مواجه خواهد شد، بنابراین پیشنهاد می شود دستگاه های متولی از جمله سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان مسئله مشارکت های مردمی و جوامع محلی را در فرآیند تهیه، تدوین و اجرای برنامه آمایش استان مدنظر قرار دهد.
- ۷- پیشنهاد می گردد در فرآیند تهیه و اجرا طرح آمایش، نقش غالب و ظرفیت ها و توانمندی های فراموش شده هر یک از مناطق مختلف روستایی استان گیلان به منظور جلوگیری از مهاجرت روستایان به دیگر شهرها و همچنین تثبیت جمعیت مناطق روستایی، رشد و توسعه و تقویت فعالیت های اقتصادی مختلف اعم از کشاورزی، خدماتی و صنایع روستایی، در نظر گرفته شود.

References

1. Shakur, Ali and Shams al-Dini, Ali. Evaluating physical and spatial effects of the implementation of Hadi projects in Fathabad village, Marvdasht city. Housing and Village Environment Quarterly. 2015; Volume 34, Number 152: 101-114. (In Persian)
2. Saeedi, Abbas. Basics of rural geography. First Edition. Tehran; side publications; 1381. (In Persian)
3. Heldak, M., 2010. Functional standardization of Rural Area of Dolnoslaskie vivodship, Bullent of Geography socio – Economic series, NO.13, pp 127-137.
4. Taleshi, Mostafa and Amir Fakhrian, Mostafa. The application of quantitative models of spatial analysis of population in the study of rural settlements (case study: Razavi Khorasan Province). Rural Research Quarterly. 2013; Year 1, Number 4: 105-128. (In Persian)
5. Shams Aldini, Ali and Rahimi, Alireza. Leveling of rural settlements in Mamsani city using space

18. Akbari, Yunus and Imani Jajermi, Hossein and Rostamalizadeh, Valiullah. Analysis and investigation of obstacles to land development in Iran. Science and technology policy. 2013; Sixth period, third issue. (In Persian)
19. Darvishi, Hedayatollah and Biranvandzadeh, Maryam and Nader Dehghani Alvar, Seyed Ali and Ahmadi, Sajjad (2014), Prioritization of rural tourism development strategies from the perspective of land use, case study: Gaigan village (Aligodarz city), Rural development strategies publication, first period , second issue, pp. 69-84. (In Persian)
20. Yu, T., zhang, J.x., sun, L.J. (2009), Research on Rural spatial Distribution in china Based on urban –Rural Integrated planning Management, Fourth Internation conference on computer sciences and convergence Information Technology seoul, korea, pp 269-299.
21. Statistical yearbook of Gilan province. First chapter: land and climate, management and planning organization of Gilan province, vice president of statistics and information of management and planning organization; 2018. (In Persian)
13. Khanifar, Hossein. An introduction to the concept of land preparation and its applications in Iran. Scientific-research journal of Aamish Sarzemen. 2010; Second period, second issue: 5-25. (In Persian)
14. Makhdoom, Majid. Foundation of Amish Sarmeen, Tehran; Tehran University Publications; 1999. (In Persian)
15. Eftekhari, Abdolreza., Khalifeh, Ebrahim., Poortaheri, Mahdi and Rahmani Fazli, Abdolreza. Analysis of the spatial planning management model of rural areas in Iran under study: Hadi plans of rural areas of Tehran province. Space planning and design magazine. 2016; Volume 20, Number 3: 61-104. (In Persian)
16. Guilan province preparation document. Management and planning organization of Gilan province. Project manager: Mozafar Sarafi and Gholamreza Kazemian, executive director of the project: Hasan Mohammadian Mossamam; 2018. (In Persian)
17. Tavakoli, Morteza and Ebrahimi, Aram and Hamidi Tehrani, Samira. Analysis of the zoning pattern of land use in Iran since the post-constitutional period until now. Space planning and design magazine. 2018; The twenty-second period, the first issue. (In Persian)